

Valer RUS

ROMÂNII ÎN UNELE MANUALE MAGHIARE DIN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA

După cum s-a constatat de către cercetătorii imagologi, manualele și cărțile de istorie și geografie conțin referințe concludente pentru ceea ce înseamnă construirea unei imagini a alterității. Românii au fost tangențial subiect al acestui tip de sursă documentară, lucru pe care îl vom ilustra în cele ce urmează. Totuși, acest gen de vectori ai imaginilor despre români aveau un impact foarte mare, răspândirea informației fiind una de masă.

În anul 1860 era editat un manual de istorie a Transilvaniei, sub semnătura lui Matusik János¹. În mai multe capitole ale cărții, Matusik face referințe la români. Vorbind însă de diversele popoare care au trecut prin Ardeal, autorul practic îi ignoră complet pe români: „Diversele popoare ale Ardealului. Cu ocazia diverselor migrații, au luat în stăpânire țara diverse popoare, de aceea diferite au fost și popoarele Ardealului. Sciții, care se pare că s-au așezat primii aici, apoi alții care au stat mai mult sau mai puțin aici, dacii, romanii, goții, hunii, gepizii, longobarzii, avarii, și la sfârșit au ajuns aici și maghiarii”².

Cu toate acestea, când se referă la etimologia numelui provinciei și la diferitele forme ale acestei denumiri, apare și varianta „valahă: Ardjal”. Urmează apoi cunoscutele teze ale lui Hunfalvi Pál: „Urmașii romanilor, amestecați cu autohtonii dacii, se vede că au fost strămoșii poporului valah (rumun, român), până când, dintre toți, după alte păreri s-au transformat în ulachii (vlahi?), care în timpul împăratului Zeno (Zenovie?) au atacat împreună cu bulgarii Imperiul (Roman) de Răsărit”³.

Probabil din dorința de a reaminti care este rasa „superioară”, iată cum este relatat celebrul moment al luptelor pentru ocuparea Transilvaniei de către maghiari: „Tuhutum s-a întâlnit la apa Almașului și s-a confruntat în anul 892 cu puternicul principe Gelou, și marea bătălie s-a încheiat cu victoria maghiarilor, în timpul refugiului, Gelou a fost ucis lângă apa Poarta. La aflarea veștilor despre înfrângerea și moartea principelui lor, poporul valah a depus armele, și-a arătat dorința de pace celor mai puternici, și-a trimis solia principelui Tuhutum, căruia i-a și încredințat dreptul, pentru a-i cinsti vitejia, să îi închine pe ei și familiile lor marelui Arpad”⁴.

Pentru echilibrare, în finalul manualului, vorbind practic de istoria provinciei contemporane autorului, apare o referire la evoluțiile instituționale ale Bisericii greco-catolice, fără a menționa însă apartenența etnică a credincioșilor ei: „Abia și-a încheiat glorioasa călătorie (a lui Franz Jozef din 1852 – n.n.), că din nou a făcut înălțatul principe o mare faptă în anul 1853, când – în înțelegere cu papa – a ridicat episcopia greco-catolică de la Făgăraș la rang de mitropolie de Făgăraș-Alba Iulia, și a întemeiat o nouă episcopie greco-catolică la Gherla”⁵.

Lucrarea de demografie a lui Fényes Elek⁶ din anul 1867⁷ dezvăluie un amplu portret al românilor, situați imediat după maghiari în cadrul lucrării: „Românii. Românii, sau valahii, sunt urmașii amestecați cu maghiarii și slavii ai coloniștilor romani așezați în Dacia de Traian. Acum locuiesc în părțile estice și sud-estice ale Imperiului Maghiar, și sunt cei mai numeroși după maghiari.

¹ S-a născut în 24 februarie 1815 la Tata, comitatul Komárom. A absolvit Filosofia și Teologia la Vác. Între 1867 și 1871 a fost profesor la Cluj, iar între 1871 și 1893 a fost profesor și director de școală la Deva. A fost un prolific autor de manuale.

² Matusik János, *Erdély története. Alsóbbrendű iskolák számára*, Kolosvár, 1860, Stein János Bizománya, p. 3.

³ *Ibidem*, p. 9.

⁴ *Ibidem*, p. 15.

⁵ *Ibidem*, p. 88.

⁶ S-a născut la 7 iulie 1807 în Csoka, comitatul Bihar. A studiat Filosofia și Dreptul la Oradea și Pozsony (Bratislava). A fost membru corespondent al Academiei Maghiare de Științe și judecător regal în mai multe comitate. A murit în 23 iulie 1876, la Budapesta. A scris mai multe lucrări de drept, geografie și statistică.

⁷ Fényes Elek, *A magyar birodalom nemzetiségei és ezek száma. Vármegyék és járáások szerint*, Pest, Eggenberger Ferdinand Magyar Akadémiai Könyvtárusnál, 1867.

Originea lor este cel mai bine sugerată de limba lor, pentru că dintre toate fiicele limbii latine a rămas cea mai fidelă strămoașei lor. Este adevărat și aceea că între timp frumoasele litere latinești le-au schimbat literele chirilice; dar că înainte de 1439 au folosit literele latinești o arată tot felul de scrieri daco-romane descoperite ici și colo; oarecum și istoria lor, care arată cu tristețe, cum au luat principatele valahe sub conducerea episcopilor greci literele chirilice, și în slăvirea numelui Domnului limba rusă, temându-se ierarhii lor de subordonarea față de Roma. În limba valahă este multă blândețe; cântecele lor populare sună foarte bine și sunt foarte triste”.

În general autorul consideră că: „Românii sunt un popor frumos și puternic; e păcat că din cauza sărăciei le cam lipsesc școlile, până acum neridicându-se proprietari cunoscuți. Poporul român a fost până acum în mare parte în starea iobăgiei, nu este de mirare că și acum sunt destul de lipsiți de încredere, în stare liniștită, slabă și fără cuvinte; în preajma pâlincii este gălăgios și sălbatic. Modul de viață este simplu, fac pâine din făină de mălai, la fel și prăjituri, și lângă acestea o mică varză, ceapă roșie, usturoi cu oțet, și se satură și cu păsat. Iubesc foarte tare păstoritul. Printre meșteșuguri amintim cositoritul, morăritul, și tâmplăria, pe care le fac cu hârnicie, alte meșteșuguri nu prea iubesc. Chipul le este bine alcătuit rotund, părul le este castaniu, ochii mici, sprâncenele tari; femeile sunt frumoase când sunt tinere, și locuiesc îndeosebi în zona Covasnei. Religia le este în majoritate ortodoxă, de așa natură, în Ungaria o treime sunt greco-catolici și în Ardeal o jumătate, iar în Ungaria 2 treimi sunt ortodocși, iar în Ardeal cealaltă jumătate; nu sunt protestanți printre ei, iar biserici romano-catolice au doar două, la Bulci (în comitatul Crasnei) și la Slatina, în Banatul românesc”⁸.

Un manual de geografie din anul 1870, aparținând lui Maár Péter Pál⁹, surprinde prin puținătatea informațiilor despre români, totuși informația fiind corectă și obiectivă: „Numărul valahilor poate fi estimat la 2 milioane. Patria lor este dincolo de Piatra Craivii și în comitatele din jurul Pietrei Craivii precum și în districtele militare”¹⁰.

Într-un manual de istoria Ungariei de la 1883¹¹, Dierner Endre¹² face o trecere în revistă a trecutului Transilvaniei: „Pe daci, care aproape secționaseră Imperiul Roman cu granițele teritoriilor lor, Împăratul Traian i-a înfrânt. Acesta a construit un pod de piatră peste Dunăre, și-a trecut trupele peste acesta și l-a înfrânt pe regele dac Decebal, i-a distrus capitala Zarmizegetusa (Orăștie, Comitatul Hunedoarei), și teritoriul l-a alipit imperiului roman în anul 106 după Christos. Mai apoi a colonizat locul cu soldați, și a început să exploateze bogatele mine de aici”¹³.

Trecând la evenimentele Evului Mediu, iată cum descrie, imparțial, conflictul dintre Carol Robert de Anjou și Basarab I-ul: „Carol, pentru ca să distragă atenția poporului de la faptele sale nemiloase, a început chiar în acel an un război împotriva voievodului Bazarad (sic) al Munteniei. Bazarad a vrut să facă pace, și a făcut cadou 7000 de mărci de argint. Dar Carol a respins darul cu aroganță; valahii revoltați i-au surprins într-o trecătoare, și i-au ucis aruncând bolovani de pe creste pe frumoșii cavaleri, și chiar și regele așa s-a salvat, schimbându-și hainele cu Szécsy Dezső care s-a sacrificat în locul lui. Decembrie 10-13”¹⁴.

Trecând direct la evenimentele Revoluției de la 1848, deși nu sunt descrise conflictele dintre români și maghiari, vorbind de campania lui Bem, din 1849, este strecurată discret o acuză la adresa

⁸ *Ibidem*, pp. 25-26.

⁹ A condus Biblioteca Muzeului Național Maghiar. A lucrat la Biblioteca Academiei Maghiare Comerciale din 1867.

¹⁰ Maár Péter Pál, *A Magyar Birodalom földleirása. Különös tekintettel természeti, kereskedelmi, közlekedési és ipari viszonyaira*, Pest, Kiadja Heckenast Gusztáv, 1870, p. 79.

¹¹ Dierner Endre, *Magyarország történelme* [Istoria Ungariei], ediție revăzută de Mihálfi József, Budapest, Kilián Frigyes, Magy. Kir. Egyetemi Könyvtárúš tulajdona, 1883.

¹² S-a născut în anul 1803 la Nagy Örön, comitatul Szepes. A fost director de școală și avocat. Autor de manuale școlare, a murit în 21 martie 1852, la Budapesta.

¹³ *Ibidem*, p. 3.

¹⁴ *Ibidem*, p. 40.

românilor: „Puchner (sfătuit de episcopul Șaguna) a chemat ajutor rusesc în Ardeal, dar nici acela nu a fost de folos”¹⁵.

Manualul de geografie politică redactat de Márki Sándor la 1887 nu mai surprinde prin reluarea clișeelelor despre români acreditate de istoricii și etnografii maghiari din categoria lui Hunfalvi: „Românii. În mai multe valuri s-au așezat mulțimi de români, sau valahi, pe pământul estic al țării, unde în câteva districte (Bistrița-Năsăud, Făgăraș și Hunedoara) sunt aproape numai locuitorii români. Mergând la est de Tisa, se află în comitate din vecinătatea României mase compacte de secui și sași. Strămoșii lor au capitulat, și au depus armele în timpul principelui Gyalu (Gelu?), care și-a luat numele de la denumirea valahă de deal; unii specialiști spun că au venit din dreapta Dunării, după așezarea maghiarilor, ca popor de păstori. Atât este sigur, că în trecut în Ardeal doar maghiarii, secuii și sașii s-au numit națiuni, și doar despre aceștia vorbesc legile țării; în vreme ce valahii s-au ocupat vreme de secole doar de păstorit. Pe de altă parte din Ardeal au pornit cei mai numeroși oameni de cultură români. Limba lor se trage de la romani, precum cea a italienilor, francezilor și spaniolilor, și dintre toți doar ei s-au numit români”¹⁶.

Într-o lucrare dedicată istoriei ungare, scrisă de Ballagi Károly și Nagy László la 1888, aflăm, la capitolul Locuitorii de acum ai Ardealului, următoarele: „Ardealul cel plin de păduri, dealuri și munți, este o țară așa de binecuvântată, încât natura a înzestrat-o aproape cu orice. Locuitorii de acum: maghiari, secui, sași, valahi. În afară de aceștia mai sunt: armeni, greci, ruși, bulgari, evrei și țigani”¹⁷. Atragem atenția asupra nuanței „locuitorii de acum”, care lasă lectorului posibilitatea interpretării informației în mod personal.

Fără a avea pretenția de a fi acoperit, cu privire la români, toată plaja manualelor școlare maghiare din perioada post-pășoptistă, putem totuși remarca interesul autorilor din epocă față de poziția românilor în economia vieții publice a Imperiului Austriac, respectiv, Austro-Ungar.

Abstract

It is well known that the textbooks, especially those of History and Geography, were excellent vectors for building images about „the other one”. As far as Hungarian educational books from the second half of the 19th century are concerned, there was a characteristic in building Romanians’ image by transforming the History into a weapon for ideological wars, and more, History was used to sustain state political policies.

In our study we quote statements made by several Hungarian authors, such as Matusik János, Fényes Elek, Maár Péter Pál, Dierner Endre, Márki Sándor, Ballagi Károly and Nagy László.

In his History textbook from 1860, Matusik János first ignores the presence of Romanians in the early Middle Age, than he admits that they were the successors of Dacians and Romans. Anyway, Romanians capitulated when Hungarians won the battle against the duke Gelu at the Hungarians’ arrival into the Pannonian Basin.

In 1867 Fényes Elek, in his demographic textbook, makes a brief presentation of the Romanians. They are the successors of the Romans, but mixed with Hungarian and Slave people. They have poor education (because of the lack of schools), but they have nice popular habits. Women are beautiful, but they have a hard life.

¹⁵ *Ibidem*, p. 92.

¹⁶ Márki Sándor, *Az osztrák-magyar monarchia politikai földrajza. A gymnasiumok III. osztályának Számára*, Budapest, Franklin-Társulat, Magyar Irod. Intézet és Könyvnyomda, 1887, p. 10.

¹⁷ Ballagi Károly, Nagy László, *Magyarország története kapcsolatban az általános történelem legfőbb vonásaival. Népiskolák számára*, Budapest, Franklin-Társulat, Magyar Irodalmi intézet és Könyvnyomda, 1888 (ed. a 21-a), p. 81. Atragem atenția asupra longevității acestui manual care a trecut prin mâinile multor generații de elevi ai școlilor maghiare.

The Maár Péter Pál's Geography textbook of 1870 admitted that the Romanians were about 2,000,000 people, and they were mainly located around the Occidental Carpathians.

Dierner Endre, in his Hungary history textbook from 1883 presented briefly the circumstances of Romans and Dacians wars, as the beginnings of the Transylvania's populations, and then described the war between Carol Robert d'Anjou and Romanian warlord Basarab, when Romanians won the battle of Posada in 1330. Dierner also repeated a famous accusation regarding Șaguna Bishop, which was suspected of inviting Russian army against the 1848 Hungarian Revolution. In 1887 Márki Sándor copied/imitated, in his political geography textbook the theories of the historian Hunfalvi Pál, famous in 19th century for his allegations against the historical rights claimed by Romanians. These hypothesis/speculations denied the foundation of the Romanian people inside the Carpathian Basin, in Transylvania (instead of southern parts of today's Romania).

In 1888, Ballagi Károly and Nagy László wrote in their History textbook that nowadays the inhabitants of Transylvania are the Germans (Transylvania Saxons), Hungarians and Romanians. The reader of these authors may suspect that in the past, the inhabitants were, for sure, other people than those mentioned further.